

ДИРИГЕНТСЬКЕ ОРКЕСТРОВЕ ВИКОНАВСТВО ЄВРОПИ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТ.)

Визначається специфіка диригентсько-оркестрового виконавства в європейських країнах другої половини ХХ ст., коли в цій мистецькій сфері відбувалося вирівнювання позицій між представниками австронімецької та інших європейських традицій.

Ключові слова: професійна музична діяльність, диригентське виконавство, оркестр.

Рассматривается специфика дирижерско-оркестрового исполнительства в европейских странах второй половины ХХ ст., когда в этой сфере искусства происходило выравнивание позиций между представителями австро-немецкой и других европейских традиций.

Ключевые слова: профессиональная музыкальная деятельность, дирижерское исполнительство, оркестр.

The specifics of the conductor-orchestral performance in European countries the second half of the twentieth century, when in this field of art took place the alignment of positions between the representatives of the Austro-German and other European traditions are considered.

Key words: professional musical activity, conductor performance, orchestra.

З другої половини ХХ ст. у сфері музичного академічного виконавського мистецтва дедалі яскравіше простежуються глобалізаційні тенденції, які полягають не тільки в нівелюванні національних ознак як вторинної, так і первинної творчості, а й у вирівнюванні позицій у виконавстві між провідними та периферійними регіонами. Більше того, ці тенденції поширювалися не тільки на європейську культуру, в межах якої технологічно й естетично формувалася академічна музика. У зазначений період на естраді починають з'являтися високопрофесійні виконавці з Азії, Північної Америки. Глобалізаційні процеси тільки починають привертати увагу дослідників історії музичного мистецтва.

Стаття є продовженням попередніх публікацій [1; 2] і ґрунтується на аналізі наявних матеріалів у сфері історії та практики диригування й особистих досліджень автора. Слід зазначити, що проведено певну роботу щодо дослідження проблеми становлення диригентського виконавства в окремі історичні періоди. Проте специфіка функціонування диригентського виконавства Західної Європи другої половини ХХ ст. розглядалася фрагментарно. Таким чином, недостатня розробленість означеного питання й усвідомлення цього факту як проблеми зумовили мету цієї публікації.

До середини ХХ ст. в країнах Західної Європи (за винятком Німеччини й Австрії) відбувався процес становлення диригентського виконавства, специфіка якого зумовлена поступовим занепадом «старої німецької романтичної школи» [2]. Основними чинниками першого

етапу (друга половина XIX ст. — початок XX ст.) є суто внутрішній характер процесу як формування музичних колективів, так і професійної діяльності місцевих диригентів, що зумовлено беззаперечним авторитетом на світовій концертній естраді представників «німецької романтичної диригентської школи». Другий етап становлення диригентського виконавства в Західній Європі (друга чверть XX ст.) характеризується: а) поступовим здобуттям видатними диригентами провідних позицій переважно в США (А. Тосканіні, Д. Мітропулос, Дж. Барбіролі, П. Монтьо та ін.); б) виходом на міжнародний рівень кращих оркестрових колективів (Concertgebouworkest, Оркестр Романської Швейцарії, оркестр академії Santa Cecilia тощо); в) здобуттям міжнародного авторитету диригентами, центром професійної діяльності яких були вітчизняні колективи (Г. Вуд, В. Менгельберг, Б. Молінарі, С. Тулліо, Р. Дезорм'єр та ін.).

Із середини XX ст. поступово відбувається вирівнювання позицій між представниками австро-німецької та інших європейських традицій диригентського виконавства. До цього періоду належить розквіт професійної діяльності диригентів світового рівня Шарля Мюнша (1891-1968), Манюеля Розенталя (1904-2003), Андре Клюїтенса (1905-1967), Ігоря Маркевича (1912-1983). Під головуванням Ш. Мюнша (1949-1962) Бостонський оркестр вийшов на рівень провідних колективів світу; М. Розенталь після керівництва в 1930-1940-х рр. Національним оркестром Французького радіо деякий час очолював оркестри в Сіетлі (США) та Льєжі (Бельгія); А. Клюїтенс протягом 15 років (1946-1960) керував оркестром «Товариства концертів Паризької консерваторії», а надалі очолив Національний симфонічний оркестр Бельгії. І. Маркевич як запрошений диригент у 1950-х рр. керував оркестрами Стокгольма, Монреалю, Гавани, оркестром Ламурью в Парижі. Окрім блискучої виконавської кар'єри, означені митці виховали багатьох гідних послідовників — провідних диригентів кінця XX — початку XXI ст., серед яких оперний диригент Жорж Претр та спеціаліст із французького репертуару Марк Сустро, кавалер французького ордену мистецтв і літератури англійськ Невіл Маррінер, багато співпрацюючий з українськими і російськими музичними колективами бельгійець Рональд Зольман та багато інших.

Одним із найавторитетніших диригентів того періоду був нідерландець Едуард ван Бейнум (1901-1959), котрий з 1931 р. близько 20 років співпрацював із Concertgebouworkest, водночас очолюючи Лондонський філармонічний (1949-1952) та Лос-Анджелеський (1956-1957) оркестри. «Послом англійського мистецтва» називали Малколма Сарджента (1895-1967), який у повоєнні роки продовжив справу Г. Вуда як диригент і музичний просвітител. Керуючи оркестрами Лондонської філармонії та «ВВС», він протягом багатьох років очолював і знамениті «Променад-концерти».

Середина ХХ ст. стає вирішальним періодом зміцнення передових позицій у світовому диригентсько-оркестровому виконавстві Франції, Італії, Бельгії, Нідерландів, Великобританії. В означений час створені колективи міжнародного рівня: Philharmonia Orchestra (Лондон), Оркестр Парижа (Франція), оркестри імені Верді й імені Гайдна (Італія), Kunstmaand Orkest та радіо-оркестр (Нідерланди), Antwerpse Philharmonie (Бельгія) тощо; започатковуються фестивалі класичної та сучасної оркестрової й оперної музики, авторитетні міжнародні конкурси диригентів лондонським Philharmonia Orchestra, в Безансоні (Франція), Наварі (Італія), Амстердамі (Нідерланди).

Середина ХХ ст. характеризується початком творчого злету музикантів, які посідали провідні позиції на світовому диригентському подіумі до кінця тисячоліття: італійців Карло Цеккі (1903-1984), П'єтро Ардженто (1909-1994), Джанандреа Гавадзені (1909-1996), британців Н. Маррінера (1924 р. н.), Едварда Томаса Доунса (1924-2009), Коліна Рекса Девіса (1927 р. н.), Джеймса Лакрана (1931 р. н.), Роджера Норрінгтона (1934 р. н.), французів Ж. Претра (1924 р. н.), П'єра Булеза (1925 р. н.), Жана-Клода Казадезюса (1935 р. н.), Мішеля Плассона (1933 р. н.), голландця Бернарда Хайтінка (1929 р. н.), швейцарця Шарля Едуара Дютюа (1936 р. н.) та ін.

З другої половини ХХ ст. виконавський рівень окремих європейських диригентів сприяв їх запрошенню на керівні посади в провідні музичні колективи Німеччини й Австрії. Зокрема, П. Булез керував оркестром Південно-Західного радіо ФРН (1960-ті рр.), а М. Плассон протягом 1994-2001 рр. обіймав посаду головного диригента Дрезденського філармонічного оркестру. Голландці Б. Хайтінк і Ханс Вонк (1942-2004) очолювали Дрезденську державну капелу, їх співвітчизник Юбер Судан (1946 р. н.) з 1995 по 2004 р. керував оркестром «Мозартеум», англієць К. Девіс з 1983 по 1993 р. — Баварським радіо-оркестром.

Співпраця з німецькими й австрійськими музичними колективами, виступи на Байройтському та Зальцбургському фестивалях у доробку італійських митців Альберто Ереде (1909-2001), Карло Марії Джуліні (1914-2005), Рікардо Муті (1941 р. н.) та ін. Клаудіо Аббадо (1933 р. н.), серед інших колективів, керував Віденською державною оперою (1986-1991) та Берлінським філармонічним оркестром (1989-2002), Джанлуїджі Джельметті (1945 р. н.) — оркестром Штутгартського радіо (1989-1995), а Джузеппе Сінополі (1946-2001) останні десять років свого життя очолював Дрезденську державну капелу.

З Німеччиною й Австрією значною мірою пов'язана творчість скандинавських музикантів — шведа Герберта Бломстедта (1927 р.н.), котрий очолював Саксонську державну капелу (1975-1985) та радіо-оркестр Північної Німеччини (1996-1998), і фіна Лейфа Сегерстама (1944 р. н.), який протягом 1975-1982 рр. керував Віденським радіо-

оркестром, а в 1983-1990 рр. — філармонічним оркестром землі Рейнланд-Пфальц (Німеччина).

Серед чинників успіху означених митців — високохудожній рівень інтерпретації творів австро-німецької музики. Так, К. М. Джуліні зарекомендував себе майстром виконання монументальних творів Л.Бетховена, Й. Брамса, А. Брукнера, Г. Малера, а К. Аббадо організував у 1985 р. в Лондоні фестиваль «Малер, Відень та ХХ століття». Серед кращих аудіозаписів Дж. Сінополі — твори Й. Брамса, А. Брукнера, симфонічне надбання Г. Малера, опери Р. Штрауса. Н. Маррінер та Ю. Судан є визнаними інтерпретаторами В. А. Моцарта; К. Девіс у 1977 р. став першим англійським диригентом на Байройтському фестивалі, а в 1991 р. отримав почесний титул диригента-лауреата оркестру Дрезденської державної капели.

Диригентська освіта в Німеччині й Австрії стала фундаментом творчих успіхів у другій половині ХХ ст. південноєвропейських диригентів. Вихованець Мюнхенської вищої музичної школи іспанець Рафаель Фрюбек де Бургос (1933 р. н.) очолював національні оркестри Іспанії та Італійського радіо й телебачення, симфонічні оркестри Більбао, Дюссельдорфа, Монреалю, Відня, Берліна, Дрездена. Грек Мільтіадес Карідіс (1923-1998) після навчання в Ганса Сваровські (Віденська академія музики) протягом 1960-1980-х рр. диригував оперою в Кельні, Граці, Відні, керував оркестрами «Philharmonia Hungarica», Дуйсбурга, віденським Tonkünstler-Orchester. Школу Г. Сваровські пройшли іспанці Хесус Лопес Кобос (1940 р. н.), Луїс Антоніо Гарсія Наварро (1941-2001), Мігель Анхель Гомес Мартінес (1949 р. н.), Сальвадор Мас Конде (1951 р. н.), у диригентській кар'єрі яких важливе місце відведене співпраці з музичними колективами Австрії та Німеччини. Після тривалої закордонної кар'єри ці музиканти повернулися на батьківщину, очоливши провідні музичні колективи, що зумовлено посиленням з 1980-х рр. зацікавленості симфонічним виконавством у країні: створені симфонічні оркестри в Сан-Себастьяні, Вальядоліді, Малазі, Кадакесі. При останньому в 1992 р. започаткований міжнародний конкурс молодих диригентів, де переможцям надається можливість виступати з провідними колективами Іспанії.

На межі тисячоліть європейські музиканти підтримали традиції своїх попередників, зміцнивши провідні позиції в диригентському світі. Ще продовжували активну професійну діяльність корифеї. Так, Б. Хайтінк у 2006 р. очолив Чиказький симфонічний оркестр, М. Плассон у 2010 р. — Національний симфонічний оркестр Китаю, К. Девіс з 1995 по 2006 рр. керував Лондонським симфонічним оркестром, виконуючи протягом 1998-2003 рр. обов'язки головного запрошеного диригента Нью-Йоркського філармонічного оркестру. Французький піаніст Філіп Антремон (1934 р. н.), який з 1970-х рр. активно здійснював диригентську діяльність, а в 1980-х стояв на чолі

американських колективів, з 2004 р. є головним запрошеним диригентом Мюнхенського симфонічного оркестру.

На пік творчої кар'єри вийшли музиканти, професійний рівень яких (широкий репертуар від класики до ультрасучасної музики, виконавська техніка, технологія роботи з музичним колективом) зумовлює попит на них у провідних колективах світу. Серед французів такими є Ян Паскаль Тортельє (1947 р. н.), Сільвен Камбрелен (1948 р. н.) та М. Сустро (1949 р. н.). Перший, після набуття досвіду у Франції та Ірландії, з 1992 по 2003 рр. був головним диригентом оркестру BBC Philharmonic і вважається одним з найвидатніших керівників в історії цього колективу. С. Камбрелен вийшов на провідні позиції в диригентському світі з 1980-х рр., коли, під час керівництва Брюссельським королівським театром Ла Монте, Камбрелена стали активно запрошувати на постановки в провідні театри світу: La Scala, Metropolitan Opera, Державна віденська опера, Opéra Bastille, а також у найбільші оркестрові колективи. М. Сустро, після 20-річної практики в музичних колективах Франції, протягом 1995-2006 рр. обіймав дві посади, керуючи ейндховенським Брабантським оркестром та Beethoven Orchester Bonn.

Голландець Едо де Ваарт (1941 р. н.) у 1980-2000 рр. керував оркестрами Сан-Франциско, Міннесоти, Хільверсума, Сіднея, Гонконгу та Мілуокі, співпрацюючи як симфонічний та оперний диригент з кращими колективами світу. Його співвітчизник Ю. Судан у 2004 р. запрошений на посаду головного диригента Токійського симфонічного оркестру. Бельгієць Рональд Зольман (1950 р. н.) з 1993 по 2004 рр. очолював філармонічний оркестр Національного автономного університету Мексики, а в 2002-2005 рр. — оркестр Північного Ізраїлю. На межі ХХ-ХХІ ст. набув визнання швейцарець Маріо Венцаго (1948 р. н.), який з кінця 1990-х водночас очолював оркестри Базеля та Країни Басків, а з 2002 — Індіанопольський симфонічний та шведські оркестри Мальме й Гетеборга.

Італієць Рікардо Муті (1941 р. н.) протягом 1986-2005 рр. обіймав посаду художнього керівника «La Scala», у 2010 р. очолив Чиказький симфонічний оркестр, а через рік погодився бути «довічним почесним директором» Римської опери. Джанлуїджі Джельметті (1945 р. н.) на початку ХХІ ст. виконував обов'язки головного диригента Римської опери та музичного директора Сіднейського симфонічного оркестру.

Британець Джон Еліот Гардінер (1943 р. н.) співпрацював з багатьма крупними колективами: очолював Ліонську оперу та симфонічний оркестр Північнонімецького радіо, диригував Philharmonia Orchestra, Босгонським симфонічним оркестром, Concertgebouworkest, Віденським філармонічним оркестром. У 1990-2000 рр. Ендрю Франк Девіс (1944 р. н.) керував лондонським оркестром «BBC», чиказькою «Lyric Opera», Піттсбурзьким симфонічним оркестром, а Марк Філіп

Елдер (1947 р. н.) у 1999 р. очолив «Халле-оркестр», контракт з яким підписаний до 2015 р.

Успіхи наступного покоління західноєвропейських диригентів свідчать про стабільність і перспективність диригентських традицій у цьому регіоні. Так, провідні позиції на диригентському Олімпі посідають представники Італії та Великої Британії. Рікардо Шайї (1953 р. н.) з 1988 по 2004 очолював Concertgebouworkest, а з 2005 — Gewandhausorchester. Основу симфонічного репертуару Р. Шайї складають твори композиторів-романтиків та музика ХХ ст. Рікардо Аббадо (1954 р. н.), відомий як натхненний інтерпретатор музики ХХ — початку ХХІ ст., особливо італійської, надає переваги ампула гастролера та співпрацює з провідними музичними колективами світу. Кар'єра Фабіо Луїзі (1959 р. н.) пов'язана насамперед з австро-німецькою культурою. Зокрема, з 2006 р. він очолював Віденський симфонічний оркестр і, водночас, з 2007 по 2011 рр. — Саксонську державну капелу. Як оперний диригент, Луїзі співпрацює з провідними театрами світу (з 2011 — головний запрошений диригент «Metropolitan Opera»), з успіхом інтерпретуючи як італійську музику, так і твори романтиків, зокрема Р. Вагнера та Р. Штрауса.

Англієць Ян Латам-Кьоніг (1953 р. н.) постійно співпрацює з провідними колективами світу як симфонічний та оперний диригент, очолюючи з 2005 р. Театр Массімо (Палермо). Шотландець Дональд Ранніклс (1954 р. н.) на межі тисячоліть — один із найавторитетніших фахівців з музики Р. Вагнера. Популярність і авторитет Ранніклса постійно зростали: протягом 1992-2009 рр. він успішно керував оперою в Сан-Франциско, після чого співпрацював як головний запрошений диригент із симфонічним оркестром Атланти (США) та запрошений диригент Берлінського й Віденського філармонічних, Філадельфійського і Клівлендського симфонічних оркестрів, оркестрів театрів «La Scala» та Німецької опери в Берліні. На батьківщині музичного романтизму реалізують свої творчі амбіції Саймон Деніс Реттл (1955 р. н.) та Айвор Болтон (1958 р. н.). Перший з 2002 р. очолює Берлінський філармонічний оркестр, а другий з 2004 р. — головний оркестр Зальцбурга «Моцартеум».

Серед диригентів світового рівня цього покоління помітне місце посідають представники Скандинавії. Як знавці скандинавської й австро-німецької музики відомі у світі данець Мікаель Шьонвандт та фін Осмо Вянься (обидва 1953 р. н.). Перший мав честь виступати в Байройті, працював з провідними оркестрами світу, впродовж 1992-1998 рр. очолював Берлінський симфонічний оркестр, а з 2000 р. — Королівський оркестр Данії. О. Вянься з 1996 по 2002 рр. був головним диригентом Шотландського оркестру «BBC», а у 2003 очолив оркестр Міннесоти, з яким записав усі симфонії Л. Бетховена (2004) й А. Брукнера (2006). Серед співвітчизників Вянься ще два музиканти світового рівня — Юкка-Пекка Сарасте (1956 р. н.) й

Еса-Пекка Салонен (1958 р. н.). Відомий знавець музики ХХ ст. Сарасте у 2002-2005 рр. виконував обов'язки головного запрошеного диригента Лондонського оркестру «ВВС», а з 2006 р. — музичного директора філармонічного оркестру Осло. Салонена вважають одним із найвидатніших музикантів епохи, його репертуар охоплює значний музичний пласт — від віденської класики до музики сучасників. У 1992-2009 рр. він керував симфонічним оркестром Лос-Анджелеса, а з 2004 р. обіймав посаду одного із семи постійних керівників Паризької національної опери.

Серед диригентів, котрі набули визнання на зламі ХХ-ХХІ ст., помітну роль відіграють французи Філіп Оген (1961 р. н.) та Марк Мінковські (1962 р. н.). Це музиканти історичного напрямку. Перший у 1996 р. привернув увагу постановкою опери Л. Бетховена «Фіделіо» з Віденським філармонічним оркестром під час Зальцбурзького фестивалю, а надалі, обіймаючи посаду генералмузикдиректора Нюрнберга (1998-2005), виконав тетралогію Р. Вагнера «Кільце Нібелунга» та цикл з усіх симфоній Г. Малера. Уподобання М. Мінковські сконцентровані на музиці Бароко й опері. Серед творчих досягнень диригента — постановки сценічних творів К. В. Глюка, Г. Ф. Генделя, В. А. Моцарта, Г. Доніцетті, Ж. Оффенбаха.

З німецькою музичною культурою пов'язана й професійна діяльність англієця Джонатана Нотта (1962 р. н.). Після співпраці з Франкфуртським та Гессенським оперними театрами у 2000 р. Нотт очолив Бамберзький симфонічний оркестр. Нідерландець Яп ван Зведен (1960 р. н.) у 2008 р., окрім філармонічного оркестру Нідерландського радіо, очолив Даласський симфонічний та Королівський філармонічний оркестри Фландрії. Вдало поєднав симфонічне й оперне диригування італієць Даніеле Гатті (1961 р. н.). У 1997 р. він водночас був керівником муніципального театру Болоньї та Королівського філармонічного оркестру (Лондон), а у 2008 р. очолив Національний оркестр Франції. Його співвітчизник Джанандреа Нозеда (1964 р. н.) у 2001 р. став головним диригентом філармонічного оркестру «ВВС», а з 2007 р. — королівського театру в Турині.

Серед музикантів, з якими пов'язують майбутнє європейського диригентського виконавства, необхідно назвати іспанців Педро Халффтера Каро (1971 р. н.) та Пабло Гонсалеса (1975 р. н.). Обидва музиканти у 2000-х рр. співпрацювали з багатьма провідними оркестрами світу, що зумовлено талантом інтерпретаторів музики різних епох та стилів. П. Халффтер Каро обіймав посаду головного запрошеного диригента Нюрнберзького симфонічного оркестру (2001-2004), керував молодіжним оркестром Байройтського фестивалю (2002 та 2003 рр.), а згодом очолив театр «La Maestranza» та Королівський симфонічний оркестр Севільї і філармонічний оркестр острова Гран-Канарія. П. Гонсалес став переможцем конкурсів Донателли Флік (2000) та Кадакеського оркестру (2006), був головним запрошеним диригентом

цього колективу, а у 2010 р. очолив Національний оркестр Каталонії. Швейцарський диригент Симон Гауденц (1974 р. н.) привернув увагу у 2006 р. блискучою перемогою на конкурсі в Софії, після чого музиканта стали запрошувати до співпраці провідні оркестри Європи, насамперед Німеччини, Швейцарії та Франції. Італієць Антоніно Фольяні (1976 р. н.) має репутацію фахівця з італійської опери та співпрацює з провідними музичними колективами як в Італії, так і за її межами.

Отже, другій половині ХХ ст. притаманне вирівнювання позицій між представниками австро-німецької та інших європейських традицій диригентського виконавства, основними чинниками чого стали: 1) вихід на передові позиції у світовому диригентсько-оркестровому виконавстві Франції, Італії, Англії та ін. (створення колективів та започаткування фестивально-конкурсних заходів міжнародного рівня); 2) творчість багатьох диригентів світового рівня, котрих обіймали керівні посади в провідних музичних колективах, зокрема, Німеччини й Австрії, набула визнання завдяки майстерності інтерпретації творів австро-німецької музики; 3) диригентська освіта в Німеччині й Австрії як запорука творчих успіхів південноєвропейських диригентів.

Список літератури

1. Лошков Ю. Диригентське виконавство Західної Європи (друга половина ХІХ — перша половина ХХ ст.) / Ю. Лошков // Аркадія. — Одеса, 2012. — № 3 (34). — С. 11–15.
2. Лошков Ю. Німецька романтична диригентська школа (перша половина ХХ ст.) / Ю. Лошков // Культура України : зб. наук. пр. — Х. : ХДАК, 2012. — Вип. 37. — С. 186–195.

Надійшла до редколегії 19.08.2013 р.

УДК [784.4.071.2:398.8](477)"18/19"

Ю. І. КАРЧОВА

НАРОДНОПІСЕННА ВИКОНАВСЬКА ТРАДИЦІЯ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ФОЛЬКЛОРИСТИКИ ХІХ — ХХ СТ.

Висвітлюється динаміка відбиття в українській фольклористиці ХІХ — поч. ХХ ст. фіксації унікальних особливостей української народнопісенної виконавської традиції.

Ключові слова: фольклор, народна пісенність, народнопісенна виконавська традиція, комплекс виконавських засобів.

Освещается динамика отражения в фольклористике ХІХ — нач. ХХ в. фиксации уникальных особенностей украинской народнопесенной исполнительской традиции.

Ключевые слова: фольклор, народная песенность, народнопесенная исполнительская традиция, комплекс исполнительских приемов.